

להשתוות למיושנות ולמכובדות שבין אחרותיה באירופה ובארה"ב. דברים ממין אלה אינם מתגבשים בדרך-כלל במשך עשורים אחדים אלא במאות שנים. ואמת יש בדבריו. האם קרה כאן נס? לא. אלא שמכמה בחינות זכינו מן ההפקר. קיבלנו צמרת כמעט מוכנה כולה, בעלת-יסודות, ממיטב איש-הרוח ואנשי-המדע היהודי אירופה, והם ראשוני החוקרים והמורים שעלו מתוך אמונה ציונית חזקה ובלתי-מעורערת. בתקופה מאוחרת נצטרפו מפליטי גרמניה — והעניקו לנו את הרוח, הידע, הדייקנות, האירגון והרמה שכל משקלה של התרבות האירופית עומד מאחוריהם — בצירוף התוכן היהודי, שהיה עיקר. המשיך האורח ואמר, בשובנו מהרצאתו של אחד ממייסדי האוניברסיטה שיוכל השמונים מאחוריו: „אינכם יכולים לתאר לעצמכם איזו חוויה היא לי לשמוע את דבריהם של דור אנשים נערץ זה“.

השיבונו שמחמאות אלו טרם מגיעות לישראל-של-היום. זכינו בסולתו של דור מופלא, של גזע-נפילים. העברית „המקומית“ וארץ-ישראל מתחילות רק עכשיו להקים מקרבן דור שאולי ישתווה להם.

והוא ענה: „לי אין זה משנה. זקנים אלה הם חכמי העם היהודי“.

ביום חגה של האוניברסיטה צריכים אנו לקוות כי גם בעוד ארבעים שנה, כאשר דור שני ושלישי מתלמידה-מוריה ישא בעול שמה והישגיה — עדיין יוכל אורח מעבר-לים לעמוד כשהוא נרגש לשמע דבריהם של חכמי היהודים — פריים של השפה והארץ הזאת.

משאלה-ברכה זו מביאה אותנו לתחום נוסף, שבו חייבת אוניברסיטה לראות יעוד. מעבר ליצר להקנות השכלה ותורה ולעצב איש-משכיל מפעמת בוודאי בלב אנשי האוניברסיטה — ופיעמה בלי ספק בלב מייסדיה — השאיפה להשפיע על עיצוב התרבות העברית החדשה, הנוצרת כאן, ודבר זה מתחיל בעיצוב איש התרבות העברי. גורמים רבים משפיעים ביודעין, בכוונה-תחילה ובלא יודעין על שטח בלתי-נתפס, לכאורה, ורגיש זה. האם מורגש במידה מספקת משקלה של האוניברסיטה בין שאר מוסדות השכלה גבוהים, במאמץ זה?

האנשים שהחלו בעיצוב דמותה הרוחנית של האוניברסיטה לפני ארבעים שנה הנחילו לנו מסורת הומאניסטית-יהודית בעלת שורשים עמוקים. הם החזירו את חכמת ישראל לארץ-ישראל. ביום חגה של האוניברסיטה תלווה אותה הברכה המסורתית שיהיו ממשיכיה ראויים למייסדיה. שתשורר בה מסורת של תסיסה בלתי פוסקת, ושתאזור כוחות רוחניים גדולים להגברת עצמתו של ישראל כעם של תרבות.

יום עיון לערכי היהדות

יהודי בעל מחשבה יש לו יחס לערכי היהדות. האדוק הקיצוני רואה את ערכי היהדות בעיקר בדת. ה„כנעני“ רואה את ערכי היהדות רק בשפה וארץ. רוב היהודים שבין שני אלה גורסים גירסות שונות, על פי רוב אינדיבידואליות, על מהות ערכי היהדות. המצב שונה בארץ מאשר בחוץ-לארץ. שם, בתפוצות, אם יהודי אינו פחות או יותר דתי, הוא צפוי לסכנת התבוללות למעשה, אלא אם כן יקום יום אחד ויעלה. הסופר הצרפתי-היהודי רוז' איקור אמר בביקורו כאן, בישיבת הוועד של אגודת הסופרים, שרק יהודים דתיים יש להם יהדות בצרפת.

הוא הדין בארצות אחרות. הבעיה היא כיום, אפוא, ארצישראלית, ישראלית. מובן שאין כוונת יום-העיון שיערך עלי-ידי אגודת הסופרים לקבל החלטות ולקבוע כללים. אין השאלה שלפנינו מי הוא יהודי, או מי הוא יהודי אמיתי, אלא מה כל אחד רואה כעיקר יהדותו, כתפיסת עולם יהודית. ודאי אין תפיסת עולם „צרפתית“ או „אנגלית“, אבל מה שנוגע ל„יהדות“

שונים הם הדברים. ראשית, אין להתעלם מן התפוצה, שבה רוב מנין העם, והשאלה הגדולה היא מהו המשותף בינינו חוץ מן הדת (שאף היא מסועפת לכיוונים שונים). שנית, וזה העיקר, עובדה היא, שאין עם בעולם כמונו, שהוא יחיד לחלוטין, ללא עם קרוב לו בתרבות. בתרבות — זוהי המלה הנכונה. כי יש לעמנו מאז ועד עתה תרבות מיוחדת, שעם כל תמורותיה וחליפותיה אחת היא לפי ההכרה והמציאות. מהי, איפוא, תרבות זו? מוסר? אחדות האל? צדק חברתי? שליחות עליונה? מדברים על תודעה יהודית, אבל מהו התוכן, או התכנים, שבו? בראשית המאה העשרים עסקו סופרינו והוגינו בבעיה „מה זאת יהדות”. באחד מרכיבי „העתיד”, בעריכת ש״י איש הורוויץ, הביעו כמה מחכמי ישראל של אותה שעה את דעתם בשאלה זו. והשכיל לענות ד״ר שמעון ברנפלד, מרא דהאי שמעתתא: „מהות היהדות זהו לימוד היהדות”. הוא ביסס זאת במאמר התלמודי: „תלמוד תורה כנגד כולם”. יום העיון מטעם אגודת הסופרים בא גם הוא בעצם ללמוד את היהדות. יגיד כל אחד מאלה שיופיע על הבמה מהו לדעתו עיקר היהדות, ואם יש לה בכלל עיקרים קיימים.

מובן מאליו שיש טעם לדעות שאינן דוגמאטיות, שאינן באות לפסוק הלכה על פי שולחן ערוך, גם לא לפי „יד החזקה”. חשוב לנו הפעם הספק לא פחות מן הודאי; חשוב לחדור לעצם הבעיות ולתהות על מה שנשתנה. מה נשתנה הדור הזה מכל הדורות — זוהי השאלה. ואין ספק שבתוך השינויים העצומים נשאר גרעין של קבע, ואותו אנו מחפשים.

אם יתעמקו המרצים והמתווכחים, אם יכבדו הנואמים איש את רעהו, אם יבינו הם וקהל־השומעים, כי כאן הכוונה לא לסוף־הוראה, אלא לראשית־הוראה, והמגמה היא לעורר את עצם השאלה, הרי יהיה זה יום־עיון לברכה.

שוהם בסדרת „נפש”

הופעת הכרך רבי־הכמות של כתבי מתתיהו שוהם בסדרת ספרי „נפש”, שבהוצאת אגודת הסופרים, עוררה הדי הערכה ושמחה בלב כל אוהבי הספרות העברית. אין ספק שהופעת הכתבים היא בבחינת מאורע־ספרותי, במידה שיש עדיין משמעות למושג זה בחיי הציבור שלנו ובמידה שקיימת עדיין האפשרות, כי דבר הופעת ספר יחדור אל אותו תחום בלתי־מוגדר ונעלם הקרוי הציבור־הרחב. אבל גם בחוג הנאמנים לספרות העברית, והוא אינו קטן, היתה להופעת הכתבים האלה היענות של הוקרה ותודה. שמו של מתתיהו שוהם, ערך יצירתו, איזון בין הוצאת יצירות עבר והווה — אלה ואחרים היו גורמי ההדים החמים להופעת הכתבים.

אך הופעתו של הכרך עוררה תשומת־ליבם של הקוראים, והפעם באופן מודגש הנובע מחשיבות הספר והסופר, לאותה סידרה של ספרים, סידרה מצטנעת ומוצנעת, הקרויה „נפש”, והיוצאת לאור על־ידי אגודת הסופרים זה משנים. שמה מעיד עליה ועל מגמתה: להציב נפש לסופרים עברים שנפטרו, לכנס מכתביהם ומעובנותיהם יצירות שלא זכו לכינוס הראוי לשמם ולחשיבותם. ואכן, כבר הופיעו בסידרה זו כרכים רבי חשיבות ובתכניתה רשומים שמות סופרים וספרים, שמסיבות שונות לא נמצא להם כנס ומוציא, והם יופיעו במרוצת הזמן, והראשון והקרוב — כל שירי דוד 1972.

וישאל השואל, ובצדק, אם חשובים ונכבדים הם כל כך סופרים אלה שאנו מפארים שמם עתה, עם הופעת דבריהם המקובצים, מה קרה שלא נמצאו ספריהם בספריות ובמדפי הספרים כבר מזמן, ובמשך כל השנים, כמו גדולים וטובים אחרים. כאן מגיעים אנו לאותה נקודה עדינה ורגישה הנוגעת בפסק־הדין של הזמן ושל האנשים. ראשית, אל נשכח שבדרך־כלל נתפרסמו מדבריהם של סופרים אלה הן בכתבי־עת והן בספרים. אלא שלא כל דבריהם